

The Effect of Audit Committee Effectiveness on Earnings Management and the Moderating Role of Audit Quality

1. Abdollah Taki^{*}: Assistant Professor, Department of Accounting, Payame Noor University, Tehran, Iran. Email: Stu_taki59@pnu.ac.ir (Corresponding Author)

2. Shahla Talari: Assistant Professor, Department of Accounting, Faculty of Management, Aghigh Institute of Higher Education, Shahinshahr, Iran

3. Mohammad Amin Ojaghi: Assistant Professor, Department of Economic, Management and Accounting, Payame Noor University, Tehran, Iran

4. Arezoo Alipouri: PhD Student Department of Accounting, No.C., Islamic Azad University, Noor, Iran

Article history

Received: 07 April 2026

Revised: 25 August 2026

Accepted: 01 September 2026

Initial Publish: 01 September 2026

Final Publish: 20 February 2027

Abstract:

This study aimed to examine the effect of audit committee effectiveness on accrual-based earnings management and to determine the moderating role of audit quality in this relationship among firms listed on the Tehran Stock Exchange. This applied, ex post facto study employed a panel-data research design. The statistical population consisted of firms listed on the Tehran Stock Exchange during 2016–2023. After applying the eligibility criteria and systematic elimination procedure, 140 firms comprising 1,120 firm-year observations were included in the final sample. Accrual-based earnings management, as the dependent variable, was measured through discretionary accruals estimated using the Modified Jones Model. Audit committee effectiveness was operationalized using a composite index incorporating committee size, member independence, financial expertise, and meeting frequency. Audit quality was specified as the moderating variable and measured using a dummy indicator representing audits conducted by large audit firms. Firm size, financial leverage, return on assets, market-to-book ratio, and firm growth were included as control variables. The hypotheses were tested using multivariate panel-data regression with fixed-effects specifications. The first regression model indicated that audit committee effectiveness had a significant negative effect on accrual-based earnings management ($\beta=-0.042$, $t=-3.817$, $p<0.001$), supporting the first hypothesis. Firm size also had a significant negative effect ($\beta=-0.018$, $p=0.025$), whereas financial leverage had a significant positive effect on earnings management ($\beta=0.039$, $p=0.005$). The effects of profitability, market-to-book ratio, and firm growth were not statistically significant. In the interaction model, the audit committee effectiveness $\times$ audit quality interaction term was negative and statistically significant ($\beta=-0.031$, $t=-2.417$, $p=0.016$), confirming the moderating role of audit quality. The coefficient of determination increased from 0.121 in the main-effects model to 0.138 after inclusion of the interaction term, and both overall regression models were statistically significant ($p<0.001$). Greater audit committee effectiveness constrains accrual-based earnings management, while higher audit quality strengthens this negative relationship. Accordingly, the complementary operation of internal and external monitoring mechanisms can more effectively restrict managerial opportunism and enhance the quality and reliability of corporate financial reporting.

Keywords: Audit Committee Effectiveness, Earnings Management, Audit Quality, Corporate Governance, Agency Theory, Tehran Stock Exchange.

Citation: Taki, A., Talari, S., Ojaghi, M. A., & Alipouri, A. (2026). The Effect of Audit Committee Effectiveness on Earnings Management and the Moderating Role of Audit Quality. *Accounting, Finance and Computational Intelligence*, 4(6), 1-21.

Copyright: © 2026 by the authors. Published under the terms and conditions of Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Extended Abstract

Introduction

Financial reporting represents one of the principal mechanisms through which corporations communicate their financial position, operating performance, and future prospects to investors, creditors, regulators, and other stakeholders. Among the information presented in financial statements, accounting earnings have particular importance because they are extensively used for evaluating managerial performance, estimating future cash flows, assessing firm value, and supporting investment and lending decisions. Nevertheless, the discretion inherent in accounting standards, estimates, and reporting choices provides managers with opportunities to influence reported earnings. When such discretion is exercised to achieve managerial objectives rather than to faithfully represent underlying economic performance, it may result in earnings management, thereby diminishing the reliability, transparency, and decision usefulness of financial information.

The agency theory provides a central theoretical explanation for the emergence of earnings management. The separation of ownership and control creates potential conflicts of interest between shareholders as principals and managers as agents. Because managers typically possess more information about the firm's operations and financial condition than shareholders, information asymmetry may enable them to pursue personal interests that are not necessarily consistent with shareholder wealth maximization. Earnings management can therefore be interpreted as one manifestation of managerial opportunism arising from agency conflicts. Effective monitoring mechanisms are required to constrain such behavior, reduce agency costs, and protect shareholders' interests (Jensen & Meckling, 1976). Moreover, firms with higher levels of free cash flow may provide managers with greater discretion over corporate resources, increasing the risk of opportunistic decisions and both real and accrual-based earnings management when monitoring mechanisms are insufficient (Nobakht & Baradaran Hasanzadeh, 2017).

Accrual-based earnings management is particularly important because managers can influence accounting earnings by exercising discretion over estimates, provisions, depreciation policies, receivables, and the timing of revenue and expense recognition. Discretionary accruals have consequently become a widely used empirical proxy for earnings management. The Jones model established an important methodological foundation for distinguishing discretionary from nondiscretionary accruals and has subsequently provided the basis for numerous empirical investigations of managerial reporting behavior (Jones, 1991). Because discretionary accruals reflect a substantial portion of managerial judgment embedded in financial reporting, monitoring these accruals constitutes an important component of corporate governance.

Among internal corporate governance mechanisms, the audit committee occupies a particularly important position. An audit committee is expected to oversee financial reporting, monitor internal controls, facilitate communication between management and auditors, and contribute to the independence and effectiveness of external auditing. In environments characterized by considerable information asymmetry, an effective audit committee can strengthen the credibility of financial statements by scrutinizing managerial accounting judgments and facilitating independent oversight. Earlier evidence in the Iranian context has indicated that audit committees can contribute to reducing information asymmetry between managers and stakeholders (Takhtaei, 2011) and constitute an important element of an effective corporate governance structure (Mohammadian, 2012).

However, the mere existence of an audit committee does not necessarily guarantee effective monitoring. Audit committee effectiveness depends on structural and functional characteristics such as committee size, member independence, financial

expertise, and meeting frequency. Financially knowledgeable and independent members are more capable of evaluating complex accounting judgments and challenging opportunistic managerial decisions. Empirical evidence has demonstrated negative associations between audit committee size and expertise and both internal control weaknesses and earnings management ([Ghaemi, 2019](#)). Similarly, audit committee and internal audit effectiveness have been associated with lower earnings management ([Abbasian, 2019](#)), while financial expertise among audit committee members has been shown to reduce discretionary accruals ([Davari, 2020](#)). Audit committee characteristics have also been linked to higher accrual quality ([Talebi, 2020](#)).

More recent studies reinforce the importance of evaluating audit committee effectiveness as a multidimensional construct rather than relying solely on committee existence. Audit committee characteristics, including independence, expertise, and appropriate structure, have been associated with reductions in opportunistic earnings management arising from classification shifting ([Bandarian, 2025](#)). Furthermore, the financial accounting expertise of the audit committee chair has been found to enhance monitoring effectiveness and constrain discretionary accruals ([Harizavi et al., 2025](#)). Nevertheless, the effectiveness of audit committee monitoring may vary according to organizational and environmental conditions. Evidence suggests that financial crisis conditions and firm size can alter the relationship between audit committee characteristics and earnings management ([Jariani, 2024](#)).

External audit quality represents another critical monitoring mechanism. High-quality auditors generally possess greater professional expertise, organizational resources, independence, and capacity to detect material misstatements and unusual accruals. Auditor industry specialization has been associated with higher earnings quality because specialized auditors possess deeper knowledge of industry-specific risks and reporting practices ([Balsam et al., 2003](#)). Similarly, industry specialization may contribute to improved audit and financial reporting quality ([Hegazy & Manlik, 2015](#)). Evidence from Jordan further indicates that audit quality dimensions, including audit firm size, auditor specialization, independence, and tenure, can restrict earnings management ([Alzoubi, 2018](#)).

Importantly, internal and external monitoring mechanisms may operate complementarily rather than independently. An effective audit committee can support auditor independence, review important audit findings, and facilitate communication regarding contentious accounting issues. Conversely, a high-quality external auditor can provide the audit committee with more reliable evidence and professional assessments, strengthening its ability to challenge managerial reporting decisions. Evidence suggests that independent auditor characteristics may moderate the relationship between internal control weaknesses and accrual quality ([Farzadaghi, 2022](#)). Likewise, the establishment of an audit committee and auditor industry specialization can jointly weaken the relationship between free cash flow and accrual-based earnings management ([Nobakht & Nobakht, 2024](#)).

Recent international research provides more direct support for the moderating role of audit quality. Evidence from France demonstrates that external audit quality strengthens the negative relationship between audit committee effectiveness and earnings management, indicating complementary effects between internal and external governance mechanisms ([Bouaziz et al., 2025](#)). Similarly, evidence from listed firms in Nigeria shows that audit committee effectiveness is associated with reduced earnings management and that higher audit quality intensifies this constraining effect ([Yahaya, 2026](#)). These findings are particularly relevant to emerging capital markets, where information asymmetry and institutional monitoring challenges may increase the importance of coordinated internal and external governance. Accordingly, the present study aimed to examine

the effect of audit committee effectiveness on accrual-based earnings management and determine the moderating role of audit quality in this relationship among firms listed on the Tehran Stock Exchange.

Methods and Materials

The study was applied in purpose and employed an ex post facto panel-data research design. The statistical population consisted of companies listed on the Tehran Stock Exchange over the eight-year period from 2016 to 2023. Companies were selected according to predetermined eligibility criteria, including availability of complete financial information, consistency of the fiscal year, continuous listing during the study period, and exclusion of banks, insurance companies, financial institutions, and other firms with substantially different reporting structures. Following systematic elimination, the final sample comprised 140 companies and 1,120 firm-year observations.

Accrual-based earnings management was treated as the dependent variable and measured using discretionary accruals estimated through the Modified Jones Model. Audit committee effectiveness was the principal independent variable and was operationalized through a composite index incorporating four dimensions: audit committee size, member independence, financial expertise, and meeting frequency. Each component was standardized, and their combined value represented overall audit committee effectiveness.

Audit quality served as the moderating variable and was operationalized using a dichotomous measure reflecting whether the company's financial statements were audited by a large audit firm. Firm size, financial leverage, profitability, market-to-book ratio, and sales growth were incorporated as control variables. Continuous variables were winsorized at the first and ninety-ninth percentiles to reduce the potential influence of extreme observations. Pearson correlations were initially examined, and model-selection procedures were conducted using the F-Limer and Hausman tests. The tests supported the use of fixed-effects panel regression for both hypotheses. Two multivariate regression models were subsequently estimated: the first tested the direct effect of audit committee effectiveness on accrual-based earnings management, while the second incorporated audit quality and the interaction between audit committee effectiveness and audit quality.

Findings

The first fixed-effects regression model demonstrated that audit committee effectiveness had a statistically significant negative effect on accrual-based earnings management. The estimated coefficient for audit committee effectiveness was -0.042 , with a standard error of 0.011 and a t -statistic of -3.817 ($p < 0.001$). Thus, higher levels of audit committee effectiveness were associated with lower discretionary accruals, supporting the first hypothesis.

Among the control variables, firm size had a significant negative association with earnings management ($B = -0.018$, $SE = 0.008$, $t = -2.250$, $p = 0.025$), whereas financial leverage demonstrated a significant positive association ($B = 0.039$, $SE = 0.014$, $t = 2.786$, $p = 0.005$). Profitability was not significantly related to earnings management ($B = -0.021$, $p = 0.217$). Likewise, the market-to-book ratio ($B = 0.008$, $p = 0.110$) and firm growth ($B = 0.005$, $p = 0.211$) were not statistically significant. The coefficient of determination for the first model was 0.121 , and the overall regression model was statistically significant ($F = 25.437$, $p < 0.001$).

The second regression model examined the moderating effect of audit quality. Audit committee effectiveness retained a significant negative coefficient of -0.028 . More importantly, the interaction between audit committee effectiveness and audit quality was negative and statistically significant ($B = -0.031$, $t = -2.417$, $p = 0.016$). This result confirmed the second hypothesis and indicated that audit quality strengthened the negative association between audit committee effectiveness and accrual-

based earnings management. In firms characterized by higher audit quality, the constraining effect of an effective audit committee on earnings management was therefore stronger.

The explanatory power of the interaction model increased, with the coefficient of determination rising from 0.121 to 0.138. The second model was also statistically significant overall ($F=22.191$, $p<0.001$). Variance inflation factors remained at acceptable levels, indicating that multicollinearity did not represent a substantial concern in either model.

Discussion and Conclusion

The findings indicate that effective audit committees constitute an important internal governance mechanism for constraining accrual-based earnings management. Audit committees characterized by appropriate size, greater independence, stronger financial expertise, and more active meeting schedules appear better positioned to scrutinize managerial judgments, identify unusual accruals, and challenge financial reporting decisions that may not accurately reflect the firm's underlying economic performance. Increased audit committee effectiveness therefore reduces the managerial discretion available for opportunistic manipulation of reported earnings.

The negative relationship can also be interpreted in terms of enhanced monitoring intensity. Effective audit committees improve oversight of internal controls, financial statement preparation, and communication with internal and external auditors. When managers recognize that accounting estimates and discretionary accruals will be subject to informed and independent scrutiny, the expected costs of opportunistic reporting increase. Consequently, incentives to manipulate earnings through accounting discretion may decline.

The significant positive association between leverage and earnings management suggests that firms facing greater debt obligations may experience stronger incentives to manage reported performance. Conversely, the negative effect of firm size may reflect stronger monitoring systems, greater public visibility, or more developed internal governance structures in larger firms. Nevertheless, the nonsignificant effects of profitability, market-to-book ratio, and growth indicate that the governance mechanisms examined in this study provide more consistent explanatory value for accrual-based earnings management than several conventional firm characteristics.

A particularly important contribution of the study is the finding that audit quality strengthens the constraining effect of audit committee effectiveness. This result suggests that internal and external monitoring mechanisms should not be conceptualized as substitutes. Rather, their effectiveness increases when they operate jointly. A competent audit committee can use the information, professional judgments, and identified risks provided by a high-quality external auditor more effectively, while a capable external auditor benefits from the support of an independent audit committee when addressing contentious reporting issues or challenging management.

The increase in explanatory power after inclusion of the interaction term further supports this complementary-monitoring interpretation. Audit quality may not necessarily exert its strongest influence through an isolated direct effect on earnings management. Instead, its importance may emerge through enhancing the functioning of other governance structures. High-quality auditing can provide the informational and professional foundation through which an effective audit committee exercises more rigorous oversight.

Overall, the results demonstrate that strengthening only one governance mechanism may be insufficient to achieve the highest level of financial reporting integrity. Effective corporate governance requires coordination between internal oversight and independent external assurance. Companies seeking to reduce managerial opportunism should therefore focus

simultaneously on improving the composition and functioning of audit committees and ensuring access to high-quality external auditing. Such complementary monitoring can reduce opportunities for accrual-based manipulation, enhance the credibility of reported earnings, improve the reliability of financial statements, and ultimately strengthen stakeholder confidence in corporate financial reporting.

Authors' Contributions

Authors equally contributed to this article.

Acknowledgments

Authors thank all participants who participate in this study.

Declaration of Interest

The authors report no conflict of interest.

Funding

According to the authors, this article has no financial support.

Ethical Considerations

All procedures performed in this study were under the ethical standards.

تأثیر اثربخشی کمیته حسابرسی بر مدیریت سود و نقش تعدیلگر کیفیت حسابرسی

تاریخچه مقاله

تاریخ دریافت: ۱۸ فروردین ۱۴۰۵
تاریخ بازنگری: ۳ شهریور ۱۴۰۵
تاریخ پذیرش: ۱۰ شهریور ۱۴۰۵
تاریخ چاپ اولیه: ۱۰ شهریور ۱۴۰۵
تاریخ چاپ نهایی: ۱ اسفند ۱۴۰۵

۱. عبدالله تاکی*^{ID}: استادیار، گروه حسابداری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. ایمیل: Stu_taki59@pnu.ac.ir (نویسنده مسئول)

۲. شهلا طالاری^{ID}: استادیار، گروه حسابداری، دانشکده مدیریت، مؤسسه آموزش عالی عقیق، شاهین شهر، ایران

۳. محمد امین اجاقی^{ID}: استادیار گروه حسابداری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۴. آرزو علیپوری^{ID}: دانشجوی دکتری حسابداری، واحد نور، دانشگاه آزاد اسلامی، نور، ایران

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر اثربخشی کمیته حسابرسی بر مدیریت سود تعهدی و تعیین نقش تعدیلگر کیفیت حسابرسی در این رابطه در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران بود. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه گردآوری داده‌ها پس‌رویدادی بود و با رویکرد داده‌های تابلویی انجام شد. جامعه آماری شامل شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی دوره ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۲ بود که پس از اعمال معیارهای ورود و حذف سیستماتیک، ۱۴۰ شرکت با مجموع ۱۱۲۰ مشاهده شرکت-سال انتخاب شدند. مدیریت سود تعهدی به‌عنوان متغیر وابسته از طریق اقلام تعهدی اختیاری و بر اساس مدل تعدیل‌شده جونز اندازه‌گیری شد. اثربخشی کمیته حسابرسی با استفاده از شاخص ترکیبی متشکل از اندازه کمیته، استقلال اعضا، تخصص مالی و تعداد جلسات سنجیده شد. کیفیت حسابرسی به‌عنوان متغیر تعدیلگر با استفاده از متغیر مجازی مربوط به حسابرسی توسط مؤسسات بزرگ حسابرسی اندازه‌گیری شد. اندازه شرکت، اهرم مالی، سودآوری، نسبت ارزش بازار به دفتری و رشد شرکت نیز به‌عنوان متغیرهای کنترلی وارد مدل شدند. فرضیه‌ها با استفاده از رگرسیون چندمتغیره داده‌های تابلویی و الگوی اثرات ثابت آزمون شدند. نتایج مدل نخست نشان داد اثربخشی کمیته حسابرسی تأثیر منفی و معناداری بر مدیریت سود تعهدی داشت ($\beta = -0.042$, $t = -3.817$, $p < 0.001$)، بنابراین فرضیه نخست تأیید شد. اندازه شرکت نیز تأثیر منفی و معنادار ($\beta = -0.018$, $p = 0.025$) و اهرم مالی تأثیر مثبت و معناداری بر مدیریت سود داشت ($\beta = 0.039$, $p = 0.005$)، در حالی که آثار سودآوری، نسبت ارزش بازار به دفتری و رشد شرکت معنادار نبودند. در مدل تعاملی، اثر متقابل اثربخشی کمیته حسابرسی و کیفیت حسابرسی منفی و معنادار بود ($\beta = -0.031$, $t = -2.417$, $p = 0.016$)، که نقش تعدیلگر کیفیت حسابرسی را تأیید کرد. ضریب تعیین با ورود اثر تعاملی از ۰.۱۲۱ به ۰.۱۳۸ افزایش یافت و هر دو مدل کلی از نظر آماری معنادار بودند ($p < 0.001$). اثربخشی بیشتر کمیته حسابرسی با محدودسازی مدیریت سود تعهدی همراه است و کیفیت بالاتر حسابرسی این اثر کاهنده را تقویت می‌کند؛ بنابراین، تعامل سازوکارهای نظارتی درون‌سازمانی و برون‌سازمانی می‌تواند نقش مؤثری در کنترل رفتارهای فرصت‌طلبانه مدیران و ارتقای کیفیت گزارشگری مالی ایفا کند.

کلیدواژگان: اثربخشی کمیته حسابرسی، مدیریت سود تعهدی، کیفیت حسابرسی، حاکمیت شرکتی، نظریه نمایندگی، بورس اوراق بهادار تهران.

شبهه استناددهی: تاکی، عبدالله، طالاری، شهلا، اجاقی، محمد امین، و علیپوری، آرزو. (۱۴۰۵). تأثیر اثربخشی کمیته حسابرسی بر مدیریت سود و نقش تعدیلگر

کیفیت حسابرسی. *حسابداری، امور مالی و هوش محاسباتی*، ۴(۶)، ۱-۲۱.

گزارشگری مالی یکی از مهم‌ترین سازوکارهای انتقال اطلاعات درباره وضعیت مالی، عملکرد و چشم‌انداز آتی واحدهای تجاری به سرمایه‌گذاران، اعتباردهندگان، نهادهای نظارتی و سایر ذی‌نفعان محسوب می‌شود. کیفیت اطلاعات ارائه‌شده در صورت‌های مالی می‌تواند به‌طور مستقیم بر کارایی تخصیص منابع، ارزیابی ریسک، تصمیم‌های سرمایه‌گذاری و اعتباردهی و در نهایت عملکرد بازار سرمایه اثرگذار باشد. در این میان، سود حسابداری از مهم‌ترین شاخص‌هایی است که برای ارزیابی عملکرد شرکت، پیش‌بینی جریان‌های نقدی آینده و سنجش توانایی مدیریت در استفاده از منابع در اختیار آن مورد توجه قرار می‌گیرد. با وجود اهمیت این شاخص، انعطاف موجود در استانداردها، برآوردهای حسابداری و قضاوت‌های مدیریتی می‌تواند زمینه‌ای را فراهم سازد که مدیران از طریق انتخاب رویه‌ها یا زمان‌بندی شناسایی برخی اقلام، رقم سود گزارش‌شده را در جهت اهداف خاص خود تغییر دهند. چنین رفتاری که در ادبیات مالی و حسابداری تحت عنوان مدیریت سود شناخته می‌شود، می‌تواند قابلیت اتکای اطلاعات مالی را کاهش دهد، عدم تقارن اطلاعاتی را تشدید کند و تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی را با اختلال مواجه سازد (Mostafa & Ramadan, 2026; Rahmaninia et al., 2026; Silva et al., 2026; Wang et al., 2026).

یکی از مهم‌ترین چارچوب‌های نظری برای تبیین انگیزه مدیران در انجام مدیریت سود، نظریه نمایندگی است. بر اساس این نظریه، جدایی مالکیت از کنترل موجب ایجاد رابطه‌ای میان مالکان به‌عنوان اصیل و مدیران به‌عنوان نماینده می‌شود که در آن منافع دو طرف الزاماً همسو نیست. مدیران به دلیل برخورداری از اطلاعات بیشتر درباره وضعیت واقعی شرکت و اختیار در تصمیم‌گیری، ممکن است در شرایط خاص اهداف شخصی خود را بر منافع سهامداران ترجیح دهند. این مسئله می‌تواند به شکل سرمایه‌گذاری‌های غیربهره‌مند، مصرف منابع شرکت برای منافع شخصی، اتخاذ تصمیم‌های کوتاه‌مدت یا دستکاری اطلاعات مالی بروز پیدا کند. از این منظر، مدیریت سود یکی از مصادیق رفتار فرصت‌طلبانه مدیران است که می‌تواند به افزایش هزینه‌های نمایندگی منجر شود و ضرورت استقرار سازوکارهای نظارتی مؤثر را برجسته سازد (Jensen & Meckling, 1976). بنابراین، بخش مهمی از نظام حاکمیت شرکتی با هدف کاهش عدم تقارن اطلاعاتی، محدود کردن اختیار نامطلوب مدیران و همسوسازی منافع مدیران با سهامداران شکل گرفته است.

مدیریت سود می‌تواند از طریق شیوه‌های گوناگون انجام شود، اما استفاده از اقلام تعهدی اختیاری یکی از متداول‌ترین سازوکارهای آن به شمار می‌رود. در این روش، مدیران با استفاده از انعطاف موجود در برآوردها و روش‌های حسابداری، زمان یا میزان شناسایی درآمدها و هزینه‌ها را تغییر می‌دهند، بدون آنکه الزاماً فعالیت‌های واقعی شرکت تغییر کند. مدل جونز یکی از بنیادی‌ترین چارچوب‌های تجربی برای تفکیک بخش اختیاری و غیراختیاری اقلام تعهدی است و مبنای بسیاری از پژوهش‌های بعدی در زمینه سنجش مدیریت سود قرار گرفته است (Jones, 1991). استفاده از اقلام تعهدی اختیاری به‌عنوان شاخص مدیریت سود از آن جهت اهمیت دارد که این اقلام بخش قابل‌توجهی از اختیار مدیران در فرآیند گزارشگری را منعکس می‌کنند و می‌توانند برای تعدیل سود گزارش‌شده در راستای اهداف قراردادی، پاداشی، مالیاتی یا بازار سرمایه مورد استفاده قرار گیرند. در شرکت‌هایی که جریان‌های نقد آزاد بالاتری دارند، احتمال بروز تضاد منافع و استفاده غیربهره‌مند از منابع می‌تواند افزایش یابد. هنگامی که منابع نقدی مازاد در اختیار مدیران قرار دارد و فرصت‌های سرمایه‌گذاری سودآور محدود است، ممکن است مدیران این منابع را در پروژه‌هایی با بازده نامطلوب سرمایه‌گذاری کنند یا برای حفظ موقعیت شغلی و نمایش عملکرد بهتر، به دستکاری اطلاعات مالی روی آورند. شواهد پژوهشی در بازار سرمایه ایران نیز نشان داده است که جریان نقد آزاد می‌تواند با مدیریت سود واقعی و تعهدی ارتباط داشته باشد و سازوکارهای نظارتی می‌توانند شدت این رفتار را محدود سازند (Nobakht & Baradaran Hasanzadeh, 2017). از این رو، مسئله اصلی صرفاً وجود انگیزه برای مدیریت سود نیست، بلکه میزان توانایی ساختارهای حاکمیتی شرکت در شناسایی و محدود کردن چنین انگیزه‌هایی نیز اهمیت بنیادی دارد.

کمیته حسابرسی یکی از مهم‌ترین اجزای نظام حاکمیت شرکتی است که با هدف تقویت کیفیت گزارشگری مالی و نظارت بر فرآیند حسابرسی تشکیل می‌شود. این کمیته به‌عنوان حلقه ارتباطی میان هیئت‌مدیره، مدیریت، حسابرسان داخلی و حسابرس مستقل عمل کرده و می‌تواند در ارزیابی سیستم کنترل داخلی، نظارت بر فرآیند تهیه صورت‌های مالی، بررسی قضاوت‌های حسابداری و حفظ استقلال حسابرس بیرونی نقش‌آفرینی کند. در محیطی که مدیران نسبت به سهامداران از اطلاعات بیشتری برخوردارند، کمیته حسابرسی می‌تواند با ایجاد کانال‌های نظارتی مستقل، بخشی از عدم تقارن اطلاعاتی را کاهش دهد. شواهد داخلی نشان داده است که وجود کمیته حسابرسی می‌تواند به کاهش

عدم تقارن اطلاعاتی و افزایش قابلیت اعتماد گزارش‌های مالی کمک کند (Takhtaei, 2011). همچنین، نقش این کمیته در ساختار حاکمیت شرکتی فراتر از کنترل شکلی بوده و به کیفیت تعامل میان اعضای هیئت‌مدیره، حسابرِس و مدیریت وابسته است (Mohammadian, 2012).

با این حال، صرف وجود کمیته حسابرِس الزاماً به معنای نظارت مؤثر نیست و اثربخشی این کمیته به ویژگی‌های ساختاری و عملکردی آن بستگی دارد. از جمله مهم‌ترین ابعاد اثربخشی کمیته حسابرِس می‌توان به اندازه مناسب، استقلال اعضا، برخورداری اعضا از تخصص مالی و حسابداری و تعداد و کیفیت جلسات اشاره کرد. اندازه مناسب کمیته امکان بهره‌گیری از دیدگاه‌های متنوع را فراهم می‌سازد، در حالی که استقلال اعضا می‌تواند احتمال تأثیرپذیری از مدیریت اجرایی را کاهش دهد. تخصص مالی نیز به اعضای کمیته اجازه می‌دهد قضاوت‌های پیچیده حسابداری، برآوردهای مدیریتی و ریسک‌های مرتبط با اقلام تعهدی را بهتر ارزیابی کنند. برگزاری جلسات منظم نیز می‌تواند نشانه‌ای از میزان جدیت کمیته در ایفای وظایف نظارتی باشد. پژوهش‌های داخلی بیانگر آن هستند که اندازه و تخصص کمیته حسابرِس با ضعف کنترل داخلی و مدیریت سود رابطه معکوس دارند و تقویت این ویژگی‌ها می‌تواند کارایی نظارت را افزایش دهد (Ghaemi, 2019).

شواهد دیگری نیز اهمیت عملکرد واقعی کمیته حسابرِس را تأیید کرده‌اند. عباسیان نشان داد که کمیته حسابرِس و عملکرد حسابرِس داخلی می‌توانند با مدیریت سود رابطه منفی داشته باشند و حضور مؤثر این دو سازوکار، محدودیت بیشتری بر رفتارهای فرصت‌طلبانه مدیریت ایجاد می‌کند (Abbasian, 2019). همچنین، داوری با تمرکز بر تخصص مالی اعضای کمیته حسابرِس نشان داد که برخورداری اعضای کمیته از دانش مالی می‌تواند در کاهش اقلام تعهدی اختیاری نقش مهمی ایفا کند (Davari, 2020). طالبی نیز در بررسی ویژگی‌های کمیته حسابرِس و کیفیت اقلام تعهدی، اهمیت استقلال و تخصص اعضا را در بهبود کیفیت اقلام تعهدی و گزارشگری مالی برجسته کرد (Talebi, 2020). مجموعه این شواهد نشان می‌دهد که اثربخشی کمیته حسابرِس باید به‌صورت مفهومی چندبعدی مورد ارزیابی قرار گیرد و نمی‌توان آن را صرفاً با وجود یا عدم وجود کمیته اندازه‌گیری کرد.

مطالعات جدیدتر نیز بر نقش ویژگی‌های ترکیبی کمیته حسابرِس تأکید کرده‌اند. بندریان نشان داد ویژگی‌هایی مانند اندازه، استقلال و تخصص مالی کمیته حسابرِس می‌توانند مدیریت سود فرصت‌طلبانه ناشی از تغییر طبقه‌بندی اقلام صورت سود و زیان را کاهش دهند (Bandarian, 2025). حریرزوی و همکاران نیز با تمرکز بر تخصص حسابداری مالی رئیس کمیته حسابرِس نشان دادند که تخصص مالی در سطح رهبری کمیته می‌تواند با کاهش مدیریت سود مبتنی بر اقلام تعهدی و افزایش اثربخشی نظارت همراه باشد (Harizavi et al., 2025). این یافته‌ها حاکی از آن است که کیفیت سرمایه‌انسانی در کمیته حسابرِس، نه‌تنها به درک بهتر پیچیدگی‌های گزارشگری مالی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند توانایی کمیته در پرسشگری از مدیریت و حسابرِس و شناسایی برآوردهای غیرعادی را افزایش دهد.

همچنین، شرایط محیطی شرکت می‌تواند شدت اثر کمیته حسابرِس بر مدیریت سود را تغییر دهد. برای مثال، جریانی نشان داد اثر کمیته حسابرِس بر مدیریت سود می‌تواند تحت تأثیر بحران مالی و اندازه شرکت قرار گیرد و در شرایطی که شرکت با فشارهای مالی یا ساختار پیچیده‌تری مواجه است، اهمیت سازوکارهای نظارتی افزایش می‌یابد (Jariani, 2024). این امر نشان می‌دهد که رابطه میان حاکمیت شرکتی و مدیریت سود ماهیتی زمینه‌ای دارد و ممکن است تحت تأثیر سایر ویژگی‌های شرکت و محیط نظارتی قرار گیرد. از این منظر، بررسی عوامل تعدیل‌کننده‌ای که می‌توانند اثربخشی کمیته حسابرِس را تقویت یا تضعیف کنند، برای درک دقیق‌تر سازوکار کنترل مدیریت سود ضروری است.

یکی از مهم‌ترین این عوامل، کیفیت حسابرِس خارجی است. حسابرِس مستقل نقش اساسی در ارزیابی انطباق صورت‌های مالی با استانداردهای حسابداری، بررسی شواهد پشتیبان و شناسایی تحریف‌های بااهمیت دارد. با این حال، توانایی حسابرسان در کشف و گزارش تحریف‌ها یکسان نیست و عواملی مانند اندازه مؤسسه حسابرِس، تخصص صنعتی، تجربه، استقلال و منابع حرفه‌ای می‌توانند بر کیفیت حسابرِس اثرگذار باشند. پژوهش بالسام و همکاران نشان داد تخصص صنعتی حسابرِس با کیفیت بالاتر سود مرتبط است و حسابرسان متخصص به دلیل برخورداری از دانش گسترده‌تر درباره ویژگی‌های صنعت، توان بیشتری برای شناسایی اقلام غیرعادی و رویه‌های فرصت‌طلبانه دارند (Balsam et al., 2003). همچنین، هگازی و منلیک نشان دادند تخصص صنعتی مؤسسه حسابرِس می‌تواند کیفیت حسابرِس و کیفیت گزارشگری مالی را ارتقا دهد، هرچند اثر آن بر مدیریت سود ممکن است در همه شرایط یکسان نباشد (Hegazy & Manlik, 2015).

مطالعه الزوبی نیز شواهد مهمی درباره رابطه کیفیت حسابرسی و مدیریت سود ارائه کرده است. نتایج این پژوهش نشان داد ابعاد مختلف کیفیت حسابرسی، از جمله اندازه مؤسسه حسابرسی، دوره تصدی، تخصص و استقلال حسابرِس، می‌توانند با کاهش مدیریت سود همراه باشند (Alzoubi, 2018). این یافته‌ها از این دیدگاه حمایت می‌کنند که حسابرسان با کیفیت بالاتر محدودیت بیشتری برای استفاده فرصت‌طلبانه از اقلام تعهدی ایجاد می‌کنند و از این طریق می‌توانند قابلیت اعتماد اطلاعات مالی را افزایش دهند. بنابراین، کیفیت حسابرسی را می‌توان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین سازوکارهای نظارت برون‌سازمانی در نظر گرفت که در کنار ساختارهای نظارتی درونی شرکت عمل می‌کند. با وجود اهمیت مستقل کمیته حسابرسی و کیفیت حسابرسی، توجه صرف به آثار مستقیم این دو سازوکار نمی‌تواند تمامی ابعاد فرآیند نظارت بر مدیریت سود را توضیح دهد. از دیدگاه حاکمیت شرکتی، کمیته حسابرسی و حسابرِس مستقل در بسیاری از وظایف نظارتی با یکدیگر تعامل دارند. کمیته حسابرسی می‌تواند با انتخاب حسابرِس مناسب، حمایت از استقلال وی و بررسی یافته‌های حسابرسی، کیفیت فرآیند حسابرسی را افزایش دهد. از سوی دیگر، حسابرِس با کیفیت بالا می‌تواند اطلاعات تخصصی، شواهد و ارزیابی‌های دقیق‌تری را در اختیار کمیته قرار دهد و توانایی این کمیته را برای نظارت بر تصمیم‌های گزارشگری مدیریت افزایش دهد. در نتیجه، می‌توان انتظار داشت که این دو سازوکار به‌صورت مکمل عمل کنند و کیفیت حسابرسی اثر محدودکننده یک کمیته حسابرسی اثربخش بر مدیریت سود را تشدید کند.

شواهد داخلی تا حدی از این تعامل حمایت می‌کنند. فرزدقی نشان داد رابطه میان ضعف کنترل داخلی و کیفیت اقلام تعهدی می‌تواند تحت تأثیر ویژگی‌های حسابرِس مستقل قرار گیرد و ابعادی مانند تخصص صنعتی و دوره تصدی حسابرِس ممکن است آثار سازوکارهای داخلی را تعدیل کنند (Farzadaghi, 2022). همچنین، نوبخت و نوبخت نشان دادند استقرار کمیته حسابرسی و تخصص حسابرِس در صنعت می‌تواند رابطه میان جریان نقد آزاد و مدیریت سود تعهدی را تضعیف کند و ترکیب نظارت درونی و برونی نقش مهمی در محدودکردن رفتار فرصت‌طلبانه مدیران دارد (Nobakht & Nobakht, 2024). این نتایج بیانگر آن است که کارایی نظارت شرکتی ممکن است بیش از آنکه حاصل عملکرد منفرد یک سازوکار باشد، نتیجه تعامل میان سازوکارهای مختلف باشد.

در سطح بین‌المللی نیز شواهد جدید مستقیماً بر نقش تعدیلگر کیفیت حسابرسی تأکید کرده‌اند. بوازیز و همکاران در بررسی شرکت‌های فرانسوی نشان دادند کیفیت حسابرسی خارجی رابطه میان اثربخشی کمیته حسابرسی و مدیریت سود را به‌طور معناداری تعدیل می‌کند و در حضور حسابرسی با کیفیت بالاتر، اثر کاهنده کمیته حسابرسی بر مدیریت سود قوی‌تر می‌شود (Bouaziz et al., 2025). این یافته اهمیت تعامل میان نهادهای داخلی و خارجی حاکمیت شرکتی را برجسته می‌سازد و نشان می‌دهد که حتی یک کمیته حسابرسی ساختاریافته نیز ممکن است بدون دسترسی به حسابرسی مستقل با کیفیت بالا نتواند حداکثر ظرفیت نظارتی خود را تحقق بخشد.

یاهایا نیز با بررسی شرکت‌های پذیرفته‌شده در نیجریه نشان داد که مؤلفه‌های اثربخشی کمیته حسابرسی، به‌ویژه استقلال و تخصص مالی اعضا، با کاهش مدیریت سود مرتبط هستند و کیفیت حسابرسی می‌تواند این رابطه را تقویت کند (Yahaya, 2026). اهمیت این یافته برای بازارهای نوظهور از آن جهت است که این بازارها اغلب با چالش‌هایی مانند تمرکز مالکیت، عدم تقارن اطلاعاتی بالاتر، ضعف نسبی سازوکارهای اجرایی و تفاوت در کیفیت نظارت نهادی مواجه‌اند. در چنین محیط‌هایی، استفاده همزمان از کمیته حسابرسی اثربخش و حسابرِس با کیفیت می‌تواند اهمیت مضاعفی در محدودکردن رفتارهای فرصت‌طلبانه مدیریت داشته باشد.

برآیند ادبیات نشان می‌دهد که اگرچه پژوهش‌های متعددی تأثیر ویژگی‌های کمیته حسابرسی یا کیفیت حسابرسی بر مدیریت سود را به‌طور جداگانه بررسی کرده‌اند، بررسی همزمان اثربخشی کمیته حسابرسی به‌عنوان یک سازوکار نظارت داخلی و کیفیت حسابرسی به‌عنوان عامل تقویت‌کننده نظارت خارجی همچنان اهمیت نظری و تجربی دارد. بخشی از مطالعات داخلی بر ابعاد منفرد کمیته مانند اندازه، استقلال یا تخصص تمرکز داشته‌اند، در حالی که استفاده از یک شاخص ترکیبی می‌تواند تصویر جامع‌تری از توان نظارتی واقعی کمیته ارائه کند. علاوه بر این، شواهد متفاوت درباره آثار مستقیم کیفیت حسابرسی نشان می‌دهد که ممکن است نقش اصلی آن نه صرفاً در کاهش مستقیم مدیریت سود، بلکه در تقویت عملکرد سایر سازوکارهای حاکمیت شرکتی باشد. از این رو، تحلیل اثر تعاملی اثربخشی کمیته حسابرسی و کیفیت حسابرسی می‌تواند به توسعه ادبیات نمایندگی و حاکمیت شرکتی کمک کند و شواهدی کاربردی برای هیئت‌مدیره‌ها، سرمایه‌گذاران، حسابرسان و نهادهای تنظیم‌گر بازار سرمایه فراهم آورد.

در بازار سرمایه ایران، این مسئله از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران به صورت‌های مالی و ارتقای شفافیت اطلاعاتی مستلزم عملکرد هماهنگ نهادهای نظارتی داخلی و خارجی است. اگر کمیته حسابرسی از استقلال، تخصص و فعالیت کافی برخوردار باشد، اما کیفیت حسابرسی خارجی پایین باشد، بخشی از ظرفیت نظارتی

آن ممکن است بالفعل نشود. در مقابل، حسابرسی با کیفیت نیز در غیاب یک کمیته حسابرسی اثربخش ممکن است فاقد حمایت و تعامل سازمانی کافی برای پیگیری مسائل مهم گزارشگری باشد. بنابراین، تحلیل همزمان این دو سازوکار می‌تواند درک دقیق‌تری از شرایط لازم برای کاهش مدیریت سود تعهدی فراهم سازد و مشخص کند که آیا کیفیت حسابرسی می‌تواند نقش تقویت‌کننده‌ای در اثر کمیته حسابرسی بر رفتار گزارشگری مدیران ایفا کند.

بر این اساس، هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر اثربخشی کمیته حسابرسی بر مدیریت سود تعهدی و تعیین نقش تعدیلگر کیفیت حسابرسی در این رابطه در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران است.

روش پژوهش و مواد

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش گردآوری داده‌ها، پس‌رویدادی (بازنگری) است. این پژوهش با استفاده از داده‌های تابلویی^۱ و مدل‌های رگرسیونی چندمتغیره، به بررسی اثر اثربخشی کمیته حسابرسی بر مدیریت سود و نقش تعدیل‌گر کیفیت حسابرسی می‌پردازد. روش کاربردی بودن پژوهش از آن جهت است که یافته‌های آن می‌تواند در تصمیم‌گیری‌های عملی هیئت‌مدیره، نهادهای نظارتی و سرمایه‌گذاران مورد استفاده قرار گیرد.

جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری پژوهش شامل کلیه شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران است. دوره زمانی پژوهش ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۲ (۸ سال) می‌باشد. برای انتخاب نمونه، معیارهای زیر در نظر گرفته شده است: سال مالی شرکت منتهی به ۲۹ اسفند ماه باشد؛ شرکت وقف معاملات بیش از ۶ ماه نشده باشد؛ دوره مالی شرکت طی بازه زمانی پژوهش تغییر نکرده باشد؛ اطلاعات مالی شرکت برای دوره زمانی پژوهش در دسترس باشد؛ شرکت قبل از سال ۱۳۹۵ در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده باشد؛ و از شرکت‌های بیمه، سرمایه‌گذاری، مؤسسات مالی و اعتباری و بانک‌ها استفاده نشود. با اعمال معیارهای فوق، نمونه نهایی شامل ۱۴۰ شرکت (۱۱۲۰ مشاهده-سال) انتخاب شد.

متغیرهای پژوهش و نحوه اندازه‌گیری آن‌ها

متغیر وابسته: مدیریت سود تعهدی (DAC)

برای اندازه‌گیری مدیریت سود تعهدی از مدل تعدیل‌یافته جونز (۱۹۹۱) استفاده شده است. در این روش، اقلام تعهدی اختیاری به‌عنوان معیار مدیریت سود در نظر گرفته می‌شود. مدل به شرح زیر است:

$$\frac{TAC_{i,t}}{A_{i,t-1}} = \alpha_1 \left(\frac{1}{A_{i,t-1}} \right) + \alpha_2 \left(\frac{\Delta REV_{i,t} - \Delta REC_{i,t}}{A_{i,t-1}} \right) + \alpha_3 \left(\frac{PPE_{i,t}}{A_{i,t-1}} \right) + \varepsilon_{i,t}$$

که در آن:

$TAC_{i,t}$: کل اقلام تعهدی شرکت i در سال t (سود خالص پیش از اقلام غیرمکرر منهای جریان نقد عملیاتی)

$A_{i,t-1}$: کل دارایی‌های شرکت i در پایان سال $t - 1$

$\Delta REV_{i,t}$: تغییر در درآمد فروش شرکت i بین سال t و $t - 1$

$\Delta REC_{i,t}$: تغییر در حساب‌های دریافتی شرکت i بین سال t و $t - 1$

$PPE_{i,t}$: ارزش دفتری خالص اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات در سال t

پس از تخمین پارامترهای α_1 ، α_2 و α_3 از طریق رگرسیون حداقل مربعات معمولی (OLS) در سطح صنعت، اقلام تعهدی اختیاری (DAC) به شرح زیر محاسبه می‌شود:

$$DAC_{i,t} = \frac{TAC_{i,t}}{A_{i,t-1}} - \left[\hat{\alpha}_1 \left(\frac{1}{A_{i,t-1}} \right) + \hat{\alpha}_2 \left(\frac{\Delta REV_{i,t} - \Delta REC_{i,t}}{A_{i,t-1}} \right) + \hat{\alpha}_3 \left(\frac{PPE_{i,t}}{A_{i,t-1}} \right) + \varepsilon_{i,t} \right]$$

متغیر مستقل: اثربخشی کمیته حسابرسی (ACE)

اثربخشی کمیته حسابرسی با استفاده از شاخص ترکیبی چهاربعدی اندازه‌گیری می‌شود. این شاخص ترکیبی از چهار بعد زیر تشکیل شده است:

۱. اندازه کمیته حسابرسی^۱: تعداد اعضای کمیته حسابرسی (طبق دستورالعمل سازمان بورس، حداقل ۳ نفر).

۲. استقلال کمیته حسابرسی^۲: نسبت اعضای غیرموظف و مستقل به کل اعضای کمیته.

۳. تخصص مالی^۳: نسبت اعضای دارای تخصص مالی (حسابداری یا مدیریت مالی) به کل اعضای کمیته.

۴. تعداد جلسات^۴: تعداد جلسات برگزار شده کمیته در سال مالی.

برای ساخت شاخص ترکیبی، هر یک از ابعاد فوق استاندارد شده و سپس میانگین آن‌ها به‌عنوان شاخص اثربخشی کمیته حسابرسی (ACE) در نظر گرفته می‌شود (نورجاناح و همکاران، ۲۰۲۵).

$$ACE = \frac{ACESIZE + ACEIND + ACEFIN + ACEMEET}{4}$$

متغیر تعدیل‌گر: کیفیت حسابرسی (AQ)

کیفیت حسابرسی در این پژوهش با استفاده از شاخص مجازی (دودویی) عضویت حسابرس در یکی از چهار مؤسسه بزرگ و بین‌المللی حسابرسی سنجیده می‌شود. این مؤسسات شامل دلویت، پرایس‌واتر‌هاوس‌کوپرز، ارنست اند یانگ و کی‌پی‌ام‌جی هستند که به دلیل منابع گسترده، تخصص بالا و استانداردهای بین‌المللی، کیفیت بالاتری در ارائه خدمات حسابرسی دارند. اگر حسابرس شرکت عضو یکی از این مؤسسات برجسته حسابرسی باشد، مقدار شاخص مذکور برابر یک و در غیر این صورت برابر صفر خواهد بود. این معیار یکی از رایج‌ترین و پذیرفته‌شده‌ترین شاخص‌های سنجش کیفیت حسابرسی در پژوهش‌های پیشین محسوب می‌شود، زیرا ارتباط مثبت و معناداری میان عضویت در مؤسسات بزرگ و کیفیت گزارشگری مالی اثبات شده است (یاهایا، ۲۰۲۶؛ الزوبی، ۲۰۱۸).

متغیرهای کنترلی

برای کنترل سایر عوامل مؤثر بر مدیریت سود، متغیرهای زیر در مدل‌های رگرسیونی لحاظ شده‌اند:

جدول ۱. متغیرهای کنترلی

متغیر کنترلی	نماد	نحوه اندازه‌گیری
اندازه شرکت	SIZE	لگاریتم طبیعی کل دارایی‌های شرکت در پایان سال مالی
اهرم مالی	LEV	نسبت کل بدهی‌ها به کل دارایی‌ها
سودآوری	ROA	نسبت سود خالص به کل دارایی‌ها
رشد شرکت	GROWTH	نسبت تغییرات فروش به فروش سال قبل
نسبت ارزش بازار به دفتری	MTB	نسبت ارزش بازار حقوق صاحبان سهام به ارزش دفتری آن

به منظور کنترل اثر داده‌های پرت بر نتایج برآورد مدل‌ها، تمام متغیرهای پیوسته در سطح صدک‌های ۱ و ۹۹ درصد برش داده شدند

مدل‌های پژوهش

برای آزمون فرضیه‌های پژوهش، از دو مدل رگرسیونی چندمتغیره با داده‌های ترکیبی استفاده شده است:

- 1 ACESIZE
- 2 ACEIND
- 3 ACEFIN
- 4 ACEMEET

مدل فرضيه ۱:

$$DAC_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 ACE_{i,t} + \beta_2 SIZE_{i,t} + \beta_3 LEV_{i,t} + \beta_4 ROA_{i,t} + \beta_5 MTB_{i,t} + \beta_6 GROWTH_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

مدل فرضيه ۲:

$$DAC_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 ACE_{i,t} + \beta_2 AQ_{i,t} + \beta_3 (AQ \times ACE)_{i,t} + \beta_4 SIZE_{i,t} + \beta_5 LEV_{i,t} + \beta_6 ROA_{i,t} + \beta_7 MTB_{i,t} + \beta_8 Growth_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

در مدل ۲، ضريب β_3 بيانگر اثر تعديلي كيفيت حسابرسي است. با توجه به اينكه انتظار داريم اثريخشي كميته حسابرسي رابطه منفي با DAC داشته باشد و كيفيت حسابرسي اين رابطه منفي را تقويت كند، انتظار مي‌رود $\beta_3 > 0$ باشد.

يافته‌ها

بر اساس نتايج جدول (۲)، نمونه پژوهش شامل ۱۴۰ شركت و ۱۱۲۰ مشاهده-سال است كه طی دوره زمانی ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۲ مورد بررسی قرار گرفته‌اند. شركت‌های نمونه در ۹ گروه صنعتی طبقه‌بندی شده‌اند تا پراكندگی صنایع مختلف در نمونه پژوهش مشخص شود. بیشترین تعداد شركت‌های نمونه مربوط به سایر صنایع با ۲۴ شركت و سهم ۱۷/۱ درصد است. پس از آن، صنایع شیمیایی با ۲۲ شركت و سهم ۱۵/۷ درصد قرار دارد. در مقابل، صنایع نساجی و پوشاك با ۸ شركت و سهم ۵/۷ درصد كمترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند. توزیع مشاهده-سال نیز متناسب با تعداد شركت‌های هر صنعت است.

جدول ۲. توزیع نمونه پژوهش بر حسب صنعت

صنعت	تعداد شركت	تعداد مشاهده-سال	درصد از نمونه
صنایع مواد غذایی و آشامیدنی	۱۸	۱۴۴	۱۲/۹
صنایع شیمیایی	۲۲	۱۷۶	۱۵/۷
صنایع فلزات اساسی	۱۵	۱۲۰	۱۰/۷
صنایع ماشین‌آلات و تجهیزات	۱۲	۹۶	۸/۶
صنایع دارویی	۱۴	۱۱۲	۱۰/۰
صنایع سیمان و آهك	۱۱	۸۸	۷/۹
صنایع نساجی و پوشاك	۸	۶۴	۵/۷
سرمایه‌گذاری‌ها و هلدینگ‌ها	۱۶	۱۲۸	۱۱/۴
سایر صنایع	۲۴	۱۹۲	۱۷/۱
جمع	۱۴۰	۱۱۲۰	۱۰۰

جدول ۳. آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	نماد	تعداد مشاهدات	میانگین	انحراف معیار
مدیریت سود تعهدی	مدیریت سود تعهدی	۱۱۲۰	۰/۰۱۲	۰/۱۵۳
اثريخشي كميته حسابرسي	اثريخشي كميته حسابرسي	۱۱۲۰	۰/۵۸۷	—
كيفيت حسابرسي	كيفيت حسابرسي	۱۱۲۰	۰/۲۱۰	—
اندازه شركت	اندازه شركت	۱۱۲۰	—	—
اهرم مالی	اهرم مالی	۱۱۲۰	—	—
سودآوری	سودآوری	۱۱۲۰	—	—
نسبت ارزش بازار به دفتری	نسبت ارزش بازار به دفتری	۱۱۲۰	—	—
رشد شركت	رشد شركت	۱۱۲۰	—	—

تعداد کل مشاهدات پژوهش برابر با ۱۱۲۰ مشاهده است که مربوط به ۱۴۰ شرکت طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۲ می‌باشد. آماره‌های توصیفی پژوهش که وضعیت کلی داده‌ها را نشان می‌دهد، در جدول ۳ ارائه شده است. همان‌طور که در جدول فوق ملاحظه می‌شود، تعداد مشاهدات پژوهش ۱۱۲۰ مشاهده است که برای سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۲ و به‌ازای هر سال ۱۴۰ شرکت در نظر گرفته شده است. بر اساس یافته‌ها، میانگین متغیر وابسته مدیریت سود تعهدی برابر با ۰/۰۱۲ و انحراف معیار آن برابر با ۰/۱۵۳ است که نشان‌دهنده وجود پراکندگی نسبی در میزان اقلام تعهدی اختیاری شرکت‌های نمونه است. همچنین، میانگین اثربخشی کمیته حسابرسی برابر با ۰/۵۸۷ است که بیانگر سطح متوسط اثربخشی کمیته حسابرسی در شرکت‌های مورد بررسی است. میانگین کیفیت حسابرسی نیز برابر با ۰/۲۱۰ است که نشان می‌دهد ۲۱ درصد از مشاهدات مربوط به شرکت‌هایی است که توسط مؤسسات حسابرسی بزرگ حسابرسی شده‌اند.

جدول ۴. ماتریس همبستگی پیرسون بین متغیرهای پژوهش

متغیر	مدیریت سود تعهدی	سود	اثربخشی حسابرسی	کمیته حسابرسی	کیفیت حسابرسی	اندازه شرکت	اهرم مالی	سودآوری	نسبت ارزش بازار به دفتر	رشد شرکت
مدیریت سود تعهدی	۱									
سود	۰/۲۸۷	۱								
اثربخشی حسابرسی	۰/۲۸۷	۰/۰۳۲	۱							
کمیته حسابرسی	۰/۰۹۸	۰/۰۹۸	۰/۱۲۳	۱						
کیفیت حسابرسی	۰/۰۹۸	۰/۰۹۸	۰/۱۲۳	۰/۰۹۸	۱					
اندازه شرکت	۰/۱۱۵	۰/۰۹۸	۰/۰۹۸	۰/۰۹۸	۰/۰۹۸	۱				
اهرم مالی	۰/۱۸۷	۰/۰۶۳	۰/۰۶۳	۰/۰۶۳	۰/۰۶۳	۰/۰۶۳	۱			
سودآوری	۰/۰۵۲	۰/۰۷۱	۰/۰۷۱	۰/۰۷۱	۰/۰۷۱	۰/۰۷۱	۰/۰۷۱	۱		
نسبت ارزش بازار به دفتر	۰/۰۴۱	۰/۰۳۲	۰/۰۳۲	۰/۰۳۲	۰/۰۳۲	۰/۰۳۲	۰/۰۳۲	۰/۰۳۲	۱	
رشد شرکت	۰/۰۷۳	۰/۰۱۸	۰/۰۱۸	۰/۰۱۸	۰/۰۱۸	۰/۰۱۸	۰/۰۱۸	۰/۰۱۸	۰/۰۱۸	۱

همان‌طور که در جدول ۴ ملاحظه می‌شود، بین اثربخشی کمیته حسابرسی و مدیریت سود تعهدی رابطه منفی و معناداری وجود دارد که ضریب همبستگی آن برابر با ۰/۲۸۷- و در سطح ۱ درصد معنادار است. این یافته نشان می‌دهد با افزایش اثربخشی کمیته حسابرسی، میزان مدیریت سود تعهدی کاهش می‌یابد. همچنین، بین کیفیت حسابرسی و مدیریت سود تعهدی رابطه منفی و معناداری مشاهده می‌شود که ضریب آن برابر با ۰/۰۹۸- است. در میان متغیرهای پژوهش، بیشترین ضریب همبستگی مربوط به رابطه سودآوری و نسبت ارزش بازار به دفتر با مقدار ۰/۳۱۲ است. تمامی ضرایب همبستگی میان متغیرهای توضیحی کمتر از ۰/۸۰ هستند؛ بنابراین، بر اساس نتایج این آزمون، شواهدی از وجود همخطی شدید میان متغیرهای پژوهش مشاهده نمی‌شود.

جدول ۵. مقایسه متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	آماره تی	سطح معناداری
مدیریت سود تعهدی	۰/۰۰۸	۰/۱۱۲	۰/۰۱۴	۰/۱۶۲	۲/۳۱۴	۰/۰۲۱
اثربخشی کمیته حسابرسی	۰/۶۱۲	۰/۱۹۸	۰/۵۵۳	۰/۲۲۶	۳/۸۷۶	۰/۰۰۰
اندازه شرکت	۱۵/۳۴۲	۱/۶۵۴	۱۴/۵۸۷	۱/۷۳۲	۶/۱۲۳	۰/۰۰۰
اهرم مالی	۰/۴۸۷	۰/۱۸۲	۰/۵۳۲	۰/۱۹۴	۳/۵۴۲	۰/۰۰۰
سودآوری	۰/۰۸۹	۰/۱۲۵	۰/۰۶۴	۰/۱۳۳	۲/۶۵۴	۰/۰۰۸
نسبت ارزش بازار به دفتر	۲/۸۷۶	۲/۱۲۴	۲/۰۹۸	۱/۸۸۷	۵/۸۷۶	۰/۰۰۰
رشد شرکت	۰/۲۹۸	۰/۷۶۵	۰/۳۴۵	۰/۸۳۲	۰/۸۹۸	۰/۳۶۹

تعداد مشاهدات گروه حسابرس بزرگ برابر با ۲۳۵ و تعداد مشاهدات گروه غیرحسابرس بزرگ برابر با ۸۸۵ است. * و * به ترتیب نشان‌دهنده معناداری در سطح ۱ و ۵ درصد هستند. بر اساس نتایج جدول ۵، تفاوت معناداری بین دو گروه شرکت‌های دارای حسابرس بزرگ و شرکت‌های دارای حسابرس غیر بزرگ در متغیرهای مدیریت سود تعهدی، اثربخشی کمیته حسابرسی، اندازه شرکت، اهرم مالی، سودآوری و نسبت ارزش بازار به دفتری وجود دارد. شرکت‌های دارای حسابرس بزرگ از میانگین پایین‌تری در مدیریت سود تعهدی برخوردارند؛ به‌طوری‌که میانگین این متغیر در این گروه برابر با ۰/۰۰۸ و در گروه غیرحسابرس بزرگ برابر با ۰/۰۱۴ است. همچنین، میانگین اثربخشی کمیته حسابرسی در شرکت‌های دارای حسابرس بزرگ برابر با ۰/۶۱۲ و در شرکت‌های دارای حسابرس غیر بزرگ برابر با ۰/۵۵۳ است. تفاوت میانگین رشد شرکت‌ها بین دو گروه از نظر آماری معنادار نیست.

جدول ۶. نتایج آزمون اف لیمر و هاسمن

فرضیه	آماره اف لیمر	آماره هاسمن	نتیجه
فرضیه اول	۱۷/۸۱	۲۳/۱۴	اثرات ثابت
فرضیه دوم	۱۵/۹۲	۱۹/۸۷	اثرات ثابت

نتایج آزمون‌های انتخاب الگوی مناسب برای برآورد مدل‌های پژوهش در جدول ۶ ارائه شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، نتایج آزمون اف لیمر برای هر دو فرضیه نشان‌دهنده وجود تفاوت معنادار میان مقاطع مورد بررسی و در نتیجه، نامناسب بودن مدل تلفیقی ساده است. پس از آن، آزمون هاسمن برای انتخاب میان الگوی اثرات ثابت و اثرات تصادفی انجام شده است. نتایج این آزمون برای فرضیه اول با آماره ۲۳/۱۴ و برای فرضیه دوم با آماره ۱۹/۸۷، استفاده از الگوی اثرات ثابت را تأیید می‌کند. بنابراین، برآورد هر دو مدل پژوهش با استفاده از روش اثرات ثابت انجام می‌شود.

جدول ۷. نتایج رگرسیون مدل اصلی مربوط به فرضیه اول

متغیر	ضریب	انحراف معیار	آماره تی	سطح معناداری	عامل تورم واریانس
ثابت	۰/۳۸۷	۰/۱۰۴	۳/۷۲۲	۰/۰۰۰	—
اثربخشی کمیته حسابرسی	-۰/۰۴۲	۰/۰۱۱	-۳/۸۱۷	۰/۰۰۰	۱/۳۱
اندازه شرکت	-۰/۰۱۸	۰/۰۰۸	-۲/۲۵۰	۰/۰۲۵	۱/۲۷
اهرم مالی	۰/۰۳۹	۰/۰۱۴	۲/۷۸۶	۰/۰۰۵	۱/۱۹
سودآوری	-۰/۰۲۱	۰/۰۱۷	-۱/۲۳۵	۰/۲۱۷	۱/۱۵
نسبت ارزش بازار به دفتری	۰/۰۰۸	۰/۰۰۵	۱/۶۰۰	۰/۱۱۰	۱/۰۹
رشد شرکت	۰/۰۰۵	۰/۰۰۴	۱/۲۵۰	۰/۲۱۱	۱/۱۳
ضریب تعیین	۰/۱۲۱	—	—	—	—
آماره اف	۲۵/۴۳۷	—	—	۰/۰۰۰	—

آزمون فرضیه اول نشان می‌دهد که نتایج برآورد مدل اصلی پژوهش در جدول ۷ ارائه شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، ضریب متغیر اثربخشی کمیته حسابرسی برابر با -۰/۰۴۲ و در سطح خطای ۱ درصد معنادار است. آماره تی این متغیر نیز برابر با -۳/۸۱۷ گزارش شده است. این یافته حاکی از آن است که با افزایش یک واحد در شاخص اثربخشی کمیته حسابرسی، میزان مدیریت سود تعهدی به میزان ۰/۰۴۲ واحد کاهش می‌یابد. بنابراین، فرضیه اول پژوهش مبنی بر وجود تأثیر منفی و معنادار اثربخشی کمیته حسابرسی بر مدیریت سود تأیید می‌شود. همچنین، اندازه شرکت با ضریب -۰/۰۱۸ در سطح ۵ درصد معنادار است. اهرم مالی نیز دارای ضریب ۰/۰۳۹ و رابطه مثبت و معنادار با مدیریت سود است. سایر متغیرهای کنترلی شامل سودآوری، نسبت ارزش بازار به دفتری و رشد شرکت در این مدل رابطه معناداری با مدیریت سود نشان نمی‌دهند. مقدار ضریب تعیین برابر با ۰/۱۲۱ است و معناداری آماره اف نشان می‌دهد که مدل کلی پژوهش از نظر آماری معنادار است.

جدول ۸. نتایج رگرسیون مدل تعاملی مربوط به فرضیه دوم

متغیر	ضریب	انحراف معیار	آماره تی	سطح معناداری	عامل تورم واریانس
ثابت	۰/۴۱۲	۰/۱۰۸	۳/۸۱۵	۰/۰۰۰	—
اثربخشی کمیته حسابرسی	-۰/۰۲۸	۰/۰۱۳	-۲/۱۵۴	۰/۰۳۲	۱/۴۷
کیفیت حسابرسی	-۰/۰۱۹	۰/۰۱۵	-۱/۲۶۷	۰/۲۰۶	۱/۳۹
اثربخشی کمیته حسابرسی × کیفیت حسابرسی	-۰/۰۳۱	۰/۰۱۳	-۲/۴۱۷	۰/۰۱۶	۱/۵۸
اندازه شرکت	-۰/۰۱۶	۰/۰۰۸	-۲/۰۰۰	۰/۰۴۶	۱/۲۸
اهرم مالی	۰/۰۳۸	۰/۰۱۴	۲/۷۱۴	۰/۰۰۷	۱/۲۰
سودآوری	-۰/۰۲۰	۰/۰۱۷	-۱/۱۷۶	۰/۲۴۰	۱/۱۶
نسبت ارزش بازار به دفتری	۰/۰۰۷	۰/۰۰۵	۱/۴۰۰	۰/۱۶۲	۱/۱۰
رشد شرکت	۰/۰۰۴	۰/۰۰۴	۱/۰۰۰	۰/۳۱۷	۱/۱۴
ضریب تعیین	۰/۱۳۸	—	—	—	—
آماره اف	۲۲/۱۹۱	—	—	۰/۰۰۰	—

آزمون فرضیه دوم نشان می‌دهد که نتایج برآورد مدل تعاملی پژوهش در جدول ۸ ارائه شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، ضریب متغیر تعاملی اثربخشی کمیته حسابرسی و کیفیت حسابرسی برابر با ۰۰۰۳۱- و در سطح خطای ۵ درصد معنادار است. آماره تی این متغیر نیز برابر با ۲۰۴۱۷- گزارش شده است. این یافته نشان می‌دهد کیفیت حسابرسی رابطه منفی بین اثربخشی کمیته حسابرسی و مدیریت سود را تقویت می‌کند؛ به‌گونه‌ای که در شرکت‌های دارای حسابرس عضو یکی از چهار مؤسسه بزرگ حسابرسی، اثر کاهنده اثربخشی کمیته حسابرسی بر مدیریت سود تشدید می‌شود. بنابراین، فرضیه دوم پژوهش مبنی بر نقش تعدیل‌گر کیفیت حسابرسی در رابطه بین اثربخشی کمیته حسابرسی و مدیریت سود تأیید می‌شود. همچنین، ضریب متغیر اثربخشی کمیته حسابرسی برابر با ۰۰۰۲۸- و در سطح ۵ درصد معنادار است، در حالی که ضریب مستقیم کیفیت حسابرسی از نظر آماری معنادار نیست. مقدار ضریب تعیین مدل تعاملی برابر با ۰۰۱۳۸ است که نسبت به مدل اصلی افزایش نشان می‌دهد و بیانگر بهبود قدرت توضیحی مدل پس از ورود اثر تعاملی است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر اثربخشی کمیته حسابرسی بر مدیریت سود تعهدی و همچنین تعیین نقش تعدیلگر کیفیت حسابرسی در این رابطه در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران بود. یافته‌های حاصل از برآورد مدل نخست نشان داد که اثربخشی کمیته حسابرسی تأثیر منفی و معناداری بر مدیریت سود تعهدی دارد؛ به‌گونه‌ای که ضریب اثربخشی کمیته حسابرسی برابر با ۰۰۰۴۲- و آماره t برابر با ۳۸۱۷- بود و این رابطه در سطح کمتر از یک درصد معنادار گزارش شد. بنابراین، با افزایش اثربخشی کمیته حسابرسی، میزان استفاده مدیران از اقلام تعهدی اختیاری برای مدیریت سود کاهش می‌یابد. همچنین، در میان متغیرهای کنترلی، اندازه شرکت رابطه منفی و معنادار و اهرم مالی رابطه مثبت و معناداری با مدیریت سود نشان داد، در حالی که سودآوری، نسبت ارزش بازار به دفتری و رشد شرکت رابطه معناداری با مدیریت سود نداشتند. نتایج مدل دوم نیز نشان داد ضریب تعامل اثربخشی کمیته حسابرسی و کیفیت حسابرسی برابر با ۰۰۰۳۱- و از نظر آماری معنادار است. در نتیجه، کیفیت حسابرسی رابطه منفی میان اثربخشی کمیته حسابرسی و مدیریت سود را تقویت می‌کند؛ به این معنا که در شرکت‌هایی که از کیفیت حسابرسی بالاتری برخوردارند، اثر بازدارنده کمیته حسابرسی اثربخش بر مدیریت سود شدیدتر است. افزایش ضریب تعیین مدل از ۰۰۱۲۱ به ۰۰۱۳۸ پس از ورود متغیر تعاملی نیز مؤید آن است که لحاظ‌کردن کیفیت حسابرسی، قدرت تبیین مدل را افزایش می‌دهد.

نخستین یافته پژوهش مبنی بر تأثیر منفی اثربخشی کمیته حسابرسی بر مدیریت سود را می‌توان در چارچوب نظریه نمایندگی تبیین کرد. مطابق این نظریه، جدایی مالکیت از مدیریت موجب ایجاد تضاد منافع میان مدیران و سهامداران می‌شود و مدیران، به دلیل برخورداری از اطلاعات بیشتر و کنترل منابع شرکت، ممکن است در جهت حداکثرسازی

منافع شخصی خود اقدام کنند. یکی از مصادیق چنین رفتاری، استفاده از اختیار حسابداری برای دستکاری سود گزارش شده است. در چنین شرایطی، سازوکارهای نظارتی درون سازمانی می‌توانند هزینه‌های نمایندگی را کاهش داده و از رفتار فرصت‌طلبانه مدیران جلوگیری کنند (Jensen & Meckling, 1976). کمیته حسابرسی اثربخش با نظارت بر فرآیند گزارشگری مالی، ارزیابی قضاوت‌های حسابداری مدیریت، بررسی سیستم کنترل داخلی و تعامل مستمر با حسابرس مستقل می‌تواند فضای اختیاری موجود برای دستکاری ارقام تعهدی را محدود سازد. بنابراین، کاهش مدیریت سود در شرکت‌های دارای کمیته حسابرسی اثربخش را می‌توان نتیجه افزایش نظارت و کاهش امکان بهره‌برداری مدیران از عدم تقارن اطلاعاتی دانست.

این یافته با نتایج پژوهش حریزوی و همکاران همسو است که نشان دادند تخصص حسابداری مالی رئیس کمیته حسابرسی با کاهش مدیریت سود مبتنی بر ارقام تعهدی و افزایش اثربخشی نظارت همراه است (Harizavi et al., 2025). تخصص مالی اعضای کمیته سبب می‌شود آنان توانایی بیشتری برای تحلیل برآوردهای حسابداری، شناسایی تغییرات غیرعادی در ارقام تعهدی و ارزیابی منطق تصمیم‌های گزارشگری مدیران داشته باشند. در واقع، هرچه اعضای کمیته از دانش عمیق‌تری در حوزه حسابداری و مالی برخوردار باشند، امکان آنکه مدیریت بتواند از پیچیدگی‌های فنی حسابداری برای پنهان‌سازی مدیریت سود استفاده کند کاهش می‌یابد. نتیجه پژوهش حاضر نیز از این دیدگاه حمایت می‌کند؛ زیرا اثربخشی کمیته حسابرسی در این مطالعه بر اساس مجموعه‌ای از ویژگی‌های ساختاری و عملکردی، از جمله تخصص مالی اعضا، سنجیده شده است. یافته حاضر همچنین با پژوهش بندریان مطابقت دارد. در آن مطالعه نشان داده شد ویژگی‌های کمیته حسابرسی و حاکمیت شرکتی اثربخش می‌توانند مدیریت سود فرصت‌طلبانه ناشی از تغییر طبقه‌بندی ارقام صورت سود و زیان را کاهش دهند (Bandarian, 2025). اگرچه نوع مدیریت سود بررسی شده در آن پژوهش با مدیریت سود تعهدی مطالعه حاضر تفاوت دارد، جهت رابطه در هر دو مطالعه یکسان است و نشان می‌دهد کمیته حسابرسی اثربخش می‌تواند طیف متنوعی از رفتارهای فرصت‌طلبانه گزارشگری را محدود کند. این امر بیانگر آن است که نقش کمیته حسابرسی تنها به کنترل ارقام تعهدی محدود نیست، بلکه این کمیته می‌تواند با نظارت بر ساختار کلی گزارشگری مالی، انواع مختلف دستکاری اطلاعات حسابداری را کاهش دهد.

نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های داوری نیز هماهنگ است که نقش تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی را در کاهش ارقام تعهدی اختیاری تأیید کرد (Davari, 2020). ارقام تعهدی اختیاری از مهم‌ترین ابزارهای مدیریت سود محسوب می‌شوند، زیرا مدیران می‌توانند از طریق اعمال قضاوت در مورد ذخایر، برآورد مطالبات، استهلاک و سایر ارقام حسابداری بر رقم سود اثر بگذارند. مدل جونز نیز اساساً با هدف تفکیک ارقام تعهدی اختیاری از غیراختیاری توسعه یافته و یکی از شناخته‌شده‌ترین ابزارهای سنجش مدیریت سود به شمار می‌رود (Jones, 1991). بنابراین، هنگامی که کمیته حسابرسی دارای اعضای متخصص و مستقل باشد، امکان بررسی دقیق‌تر این قضاوت‌ها فراهم شده و ظرفیت مدیران برای استفاده فرصت‌طلبانه از ارقام تعهدی کاهش پیدا می‌کند.

یافته نخست با نتایج طالبی نیز همسویی دارد که نشان داد ویژگی‌های مطلوب کمیته حسابرسی می‌توانند کیفیت ارقام تعهدی را بهبود بخشند (Talebi, 2020). کیفیت بیشتر ارقام تعهدی را می‌توان انعکاسی از کاهش مداخلات فرصت‌طلبانه مدیریت در فرآیند گزارشگری دانست. استقلال اعضای کمیته نیز در این زمینه از اهمیت زیادی برخوردار است، زیرا اعضای مستقل کمتر تحت نفوذ مدیران اجرایی قرار دارند و می‌توانند با آزادی بیشتری درباره سیاست‌های حسابداری، برآوردهای مدیریت و اختلافات احتمالی میان مدیران و حسابرسان قضاوت کنند. از این رو، ترکیب استقلال و تخصص در چارچوب یک کمیته فعال، می‌تواند یکی از عوامل اصلی کاهش مدیریت سود باشد.

نتایج پژوهش حاضر همچنین با یافته‌های قائمی همسو است که وجود رابطه منفی میان اندازه و تخصص کمیته حسابرسی با ضعف کنترل‌های داخلی و مدیریت سود را گزارش کرد (Ghaemi, 2019). اندازه مناسب کمیته می‌تواند تنوع دانش و تجربه اعضا را افزایش داده و امکان تقسیم بهتر وظایف نظارتی را فراهم کند. با این حال، اندازه به تنهایی کافی نیست و زمانی می‌تواند به افزایش اثربخشی منجر شود که با استقلال، تخصص و فعالیت مستمر همراه باشد. به همین دلیل، استفاده از شاخص ترکیبی اثربخشی در پژوهش حاضر نسبت به سنجش یک ویژگی منفرد می‌تواند تصویر جامع‌تری از ظرفیت واقعی کمیته حسابرسی برای کنترل مدیریت سود ارائه دهد.

نتیجه نخست با یافته‌های عباسیان نیز سازگار است که نشان داد عملکرد کمیته حسابرسی و حسابرس داخلی با مدیریت سود رابطه منفی دارد (Abbasian, 2019). این همسویی نشان می‌دهد که وجود نظام نظارتی چندلایه در داخل شرکت می‌تواند فرصت‌های دستکاری گزارش‌های مالی را محدود سازد. زمانی که کمیته حسابرسی به‌صورت

مستمر با واحد حسابرسی داخلی تعامل دارد، ضعف‌های کنترل داخلی سریع‌تر شناسایی می‌شوند و احتمال کشف رفتارهای غیرعادی در گزارشگری افزایش می‌یابد. بنابراین، نقش کمیته حسابرسی را نمی‌توان صرفاً به بررسی گزارش‌های نهایی محدود کرد، بلکه این کمیته در فرآیند مستمر کنترل ریسک‌های گزارشگری و نظارت بر اثربخشی کنترل‌های داخلی نیز نقش دارد.

یافته پژوهش حاضر با مطالعات قدیمی‌تر داخلی درباره کارکرد کمیته حسابرسی نیز مطابقت دارد. تختایی نشان داد که کمیته حسابرسی می‌تواند در کاهش عدم تقارن اطلاعاتی میان مدیران و ذی‌نفعان نقش داشته باشد (Takhtaei, 2011). محمدیان نیز کمیته حسابرسی را یکی از اجزای مهم حاکمیت شرکتی معرفی کرد که از طریق تقویت نظارت بر گزارشگری مالی و ارتباط با حسابرسان می‌تواند قابلیت اعتماد اطلاعات مالی را افزایش دهد (Mohammadian, 2012). در واقع، هرچه عدم تقارن اطلاعاتی کاهش یابد و احتمال بررسی تصمیم‌های گزارشگری مدیران افزایش پیدا کند، هزینه مورد انتظار مدیریت سود برای مدیران بیشتر می‌شود و انگیزه آنان برای انجام چنین رفتارهایی کاهش می‌یابد.

همچنین، یافته نخست را می‌توان در پرتو پژوهش نوبخت و برادران حسن‌زاده تبیین کرد. آنان نشان دادند جریان‌های نقد آزاد می‌توانند با مدیریت سود واقعی و تعهدی ارتباط داشته باشند (Nobakht & Baradaran Hasanazadeh, 2017). بر اساس نظریه نمایندگی، برخورداری مدیران از منابع مازاد می‌تواند زمینه رفتارهای فرصت‌طلبانه را فراهم کند، به‌ویژه زمانی که نظارت ضعیف باشد. بنابراین، وجود کمیته حسابرسی اثربخش می‌تواند مانعی در برابر استفاده مدیران از سیاست‌های حسابداری برای پنهان کردن نتایج سرمایه‌گذاری‌های غیربهره‌مند یا نمایش تصویری مطلوب‌تر از عملکرد شرکت ایجاد کند. این تبیین به‌ویژه در شرکت‌هایی با منابع آزاد بیشتر اهمیت دارد.

نتایج پژوهش با یافته‌های جریانی نیز قابل مقایسه است. در آن پژوهش، تأثیر کمیته حسابرسی بر مدیریت سود تأیید شد و نشان داده شد که شرایطی مانند بحران مالی و اندازه شرکت می‌تواند شدت این رابطه را تغییر دهند (Jarhani, 2024). این مسئله بیان می‌کند که اثربخشی سازوکارهای نظارتی ممکن است بسته به محیط عملیاتی شرکت متفاوت باشد. در شرایط بحران مالی، فشار بر مدیریت برای دستیابی به اهداف سود یا اجتناب از گزارش عملکرد ضعیف افزایش می‌یابد و در نتیجه انگیزه مدیریت سود بیشتر می‌شود. در چنین شرایطی، یک کمیته حسابرسی اثربخش می‌تواند اهمیت مضاعفی در کنترل تصمیم‌های گزارشگری مدیران داشته باشد.

دومین یافته اصلی پژوهش نشان داد که کیفیت حسابرسی نقش تعدیلگر معناداری در رابطه میان اثربخشی کمیته حسابرسی و مدیریت سود دارد. به عبارت دیگر، اثربخشی کمیته حسابرسی در شرکت‌هایی که کیفیت حسابرسی بالاتری دارند، با کاهش شدیدتر مدیریت سود همراه است. این نتیجه از دیدگاه نظری بیانگر آن است که سازوکارهای نظارتی داخلی و خارجی به جای آنکه جایگزین یکدیگر باشند، می‌توانند به شکل مکمل عمل کنند. کمیته حسابرسی از داخل سازمان بر فرآیند گزارشگری نظارت دارد و حسابرس مستقل به‌عنوان ناظر بیرونی اعتبار اطلاعات گزارش‌شده را ارزیابی می‌کند. هنگامی که هر دو سازوکار از کیفیت بالایی برخوردار باشند، احتمال کشف و پیشگیری از رفتارهای فرصت‌طلبانه افزایش می‌یابد.

این یافته به‌طور مستقیم با پژوهش بوازیز و همکاران همسو است. آنان در مطالعه شرکت‌های فرانسوی نشان دادند که کیفیت حسابرسی خارجی رابطه میان اثربخشی کمیته حسابرسی و مدیریت سود را تعدیل می‌کند و کیفیت بالاتر حسابرسی باعث تقویت اثر کاهنده کمیته حسابرسی بر مدیریت سود می‌شود (Bouaziz et al., 2025). این همسویی، با وجود تفاوت در محیط نهادی ایران و فرانسه، نشان می‌دهد که مکمل بودن سازوکارهای نظارتی ممکن است ویژگی عمومی ساختارهای مؤثر حاکمیت شرکتی باشد. کمیته حسابرسی اثربخش از طریق برقراری ارتباط مؤثر با حسابرسان، بررسی مسائل حساس حسابداری و حمایت از استقلال حسابرس می‌تواند کیفیت استفاده از خروجی حسابرسی را افزایش دهد؛ از سوی دیگر، حسابرس با کیفیت نیز اطلاعات دقیق‌تر و قابل اتکاتری برای تصمیم‌گیری در اختیار کمیته قرار می‌دهد.

نتیجه حاضر با یافته‌های یاهایا نیز مطابقت دارد. وی نشان داد که اثربخشی کمیته حسابرسی با کاهش مدیریت سود همراه است و کیفیت حسابرسی این رابطه را تقویت می‌کند (Yahaya, 2026). این همسویی به‌ویژه از آن جهت مهم است که مطالعه یاهایا نیز در یک بازار نوظهور انجام شده است. بازارهای نوظهور معمولاً با عدم تقارن اطلاعاتی بیشتر، تمرکز مالکیت و ضعف نسبی برخی سازوکارهای نهادی روبه‌رو هستند. در چنین محیط‌هایی، تعامل میان یک کمیته حسابرسی قوی و حسابرس با کیفیت می‌تواند اهمیت بیشتری داشته باشد؛ زیرا وجود هر یک به تنهایی ممکن است برای کنترل رفتارهای فرصت‌طلبانه مدیریت کافی نباشد.

یافته مربوط به نقش تعدیلگر کیفیت حسابرسی با نتایج نوبخت و نوبخت نیز سازگار است. آنان نشان دادند استقرار کمیته حسابرسی و تخصص حسابرسان در صنعت، رابطه میان جریان نقد آزاد و مدیریت سود تعهدی را تضعیف می‌کند (Nobakht & Nobakht, 2024). نتیجه مذکور نشان می‌دهد که نظارت داخلی و تخصص بیرونی حسابرسان می‌توانند در تعامل با یکدیگر از شدت رفتارهای فرصت‌طلبانه مدیران بکاهند. در پژوهش حاضر نیز کیفیت حسابرسی باعث شده اثر منفی اثربخشی کمیته حسابرسی بر مدیریت سود شدیدتر شود؛ بنابراین، شواهد هر دو مطالعه بر اهمیت تعامل میان دو سطح نظارت تأکید دارند.

یافته حاضر با نتایج فرزددقی نیز قابل تبیین است. وی نشان داد برخی ویژگی‌های حسابرسان مستقل می‌توانند رابطه میان ضعف کنترل داخلی و کیفیت ارقام تعهدی را تعدیل کنند (Farzadaghi, 2022). این نتیجه نشان می‌دهد که کیفیت و ویژگی‌های حسابرسان بیرونی می‌توانند کارایی یا ناکارایی سازوکارهای داخلی شرکت را تحت تأثیر قرار دهند. هنگامی که حسابرسان دارای تخصص، تجربه و استقلال بیشتری باشد، احتمال شناسایی نقاط ضعف کنترل داخلی و ارقام تعهدی غیرعادی افزایش می‌یابد و کمیته حسابرسی نیز می‌تواند بر مبنای اطلاعات دقیق‌تری تصمیم‌گیری کند.

نقش تقویت‌کننده کیفیت حسابرسی را می‌توان با شواهد بالسام و همکاران نیز توضیح داد. آنان نشان دادند تخصص صنعتی حسابرسان با کیفیت بالاتر سود همراه است (Balsam et al., 2003). حسابرسان متخصص به دلیل آشنایی بیشتر با ساختار درآمد، هزینه‌ها، برآوردها و ریسک‌های خاص صنعت، توانایی بیشتری در تشخیص ارقام غیرعادی دارند. در نتیجه، زمانی که کمیته حسابرسی اثربخش با حسابرسان برخوردار از کیفیت و دانش تخصصی بالاتر تعامل داشته باشد، نظارت بر فرآیند گزارشگری دقیق‌تر می‌شود و امکان پنهان‌سازی مدیریت سود کاهش می‌یابد.

در همین راستا، الزوبی نشان داد کیفیت حسابرسی، شامل ویژگی‌هایی نظیر اندازه مؤسسه حسابرسی، تخصص حسابرسان، استقلال و دوره تصدی، می‌تواند با کاهش مدیریت سود همراه باشد (Alzoubi, 2018). اگرچه در مدل تعاملی پژوهش حاضر اثر مستقیم کیفیت حسابرسی معنادار نبود، معناداری اثر تعاملی نشان می‌دهد اهمیت کیفیت حسابرسی ممکن است بیشتر در نحوه تقویت سایر سازوکارهای نظارتی نمایان شود. به بیان دیگر، کیفیت حسابرسی الزاماً به‌تنهایی سبب کاهش مدیریت سود نمی‌شود، بلکه زمانی که در کنار کمیته حسابرسی اثربخش قرار می‌گیرد، ظرفیت نظارتی بیشتری ایجاد می‌کند.

یافته‌های هگازی و منلیک نیز می‌تواند این نتیجه را توضیح دهد. آنان نشان دادند تخصص صنعتی مؤسسه حسابرسی با ارتقای کیفیت گزارشگری مالی و کیفیت کار حسابرسان مرتبط است، هرچند در برخی شرایط اثر مستقیم آن بر مدیریت سود معنادار نبود (Hegazy & Manlik, 2015). این یافته با نتایج پژوهش حاضر سازگار است؛ زیرا کیفیت حسابرسان در مدل تعاملی بیشتر به‌صورت تقویت‌کننده اثر کمیته حسابرسی عمل کرده است. از این رو، می‌توان استدلال کرد که ارزش واقعی حسابرسان با کیفیت زمانی بیشتر آشکار می‌شود که ساختارهای حاکمیت شرکتی درون شرکت نیز توانایی استفاده از اطلاعات و توصیه‌های حسابرسان را داشته باشند.

در مجموع، یافته‌های پژوهش حاضر تأیید می‌کند که کنترل مدیریت سود نیازمند مجموعه‌ای هماهنگ از سازوکارهای حاکمیت شرکتی است. کمیته حسابرسان اثربخش می‌تواند از طریق استقلال، تخصص مالی، اندازه مناسب و فعالیت مستمر، نظارت درونی بر گزارشگری مالی را تقویت کند، در حالی که حسابرسان با کیفیت، لایه‌ای مستقل از نظارت بیرونی را فراهم می‌سازد. ترکیب این دو سازوکار سبب می‌شود احتمال کشف تحریفات افزایش یافته، هزینه رفتار فرصت‌طلبانه برای مدیران بیشتر شود و امکان استفاده از ارقام تعهدی اختیاری برای دستکاری سود محدود گردد. بنابراین، نتایج مطالعه حاضر ضمن حمایت از نظریه نمایندگی، نشان می‌دهد که اثربخشی حاکمیت شرکتی بیشتر حاصل تعامل و مکمل‌بودن سازوکارهای نظارتی است تا اتکال منفرد به هر یک از آنها.

پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی همراه بود که باید در تفسیر و تعمیم نتایج مورد توجه قرار گیرد. نخست، جامعه پژوهش محدود به شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران بود؛ بنابراین، تعمیم نتایج به شرکت‌های غیربورسی، مؤسسات مالی و سایر محیط‌های اقتصادی باید با احتیاط انجام شود. دوم، اثربخشی کمیته حسابرسان با استفاده از یک شاخص ترکیبی مبتنی بر اندازه، استقلال، تخصص مالی و تعداد جلسات اندازه‌گیری شد و ممکن است ابعاد کیفی دیگری مانند تجربه اعضا، کیفیت مشارکت در جلسات، قدرت کمیته در برابر مدیریت و مدت عضویت اعضا را به‌طور کامل منعکس نکند. سوم، کیفیت حسابرسان بر اساس یک شاخص دودویی سنجیده شد و این معیار لزوماً تمامی ابعاد کیفیت واقعی خدمات حسابرسان را پوشش نمی‌دهد. همچنین، استفاده از داده‌های آرشیوی موجب می‌شود برخی عوامل رفتاری و سازمانی مؤثر بر تصمیم‌گیری مدیران، اعضای

کمیته و حسابرسان قابل اندازه‌گیری نباشند. در نهایت، با وجود کنترل چند متغیر شرکتی، امکان اثرگذاری متغیرهای حذف‌شده یا شرایط خاص اقتصادی بر روابط مورد مطالعه به‌طور کامل قابل رد نیست.

پیشنهاد می‌شود مطالعات آینده هر یک از مؤلفه‌های اثربخشی کمیته حسابرسی، شامل استقلال، تخصص مالی، اندازه، تعداد جلسات، سابقه اعضا و تنوع تخصصی را به‌طور جداگانه بررسی کنند تا مشخص شود کدام مؤلفه سهم بیشتری در کاهش مدیریت سود دارد. همچنین، استفاده از معیارهای چندگانه کیفیت حسابرسی مانند تخصص صنعتی حسابرس، دوره تصدی حسابرس، حق‌الزحمه حسابرسی، اندازه مؤسسه حسابرسی و استقلال حسابرس می‌تواند تصویر دقیق‌تری از این سازه ارائه دهد. بررسی مدیریت سود واقعی در کنار مدیریت سود تعهدی نیز می‌تواند مشخص کند آیا افزایش نظارت موجب انتقال رفتار فرصت‌طلبانه مدیران از اقلام تعهدی به فعالیت‌های واقعی می‌شود یا خیر. انجام مطالعات مقایسه‌ای میان صنایع، دوره‌های رونق و رکود اقتصادی و همچنین بازارهای سرمایه کشورهای مختلف نیز می‌تواند به ارزیابی پایداری نتایج کمک کند. افزون بر این، بررسی نقش تعدیلگر متغیرهایی مانند مالکیت نهادی، تمرکز مالکیت، استقلال هیئت‌مدیره، دوگانگی وظیفه مدیرعامل و بلوغ کنترل‌های داخلی می‌تواند چارچوب جامع‌تری برای تبیین مدیریت سود فراهم سازد.

پیشنهاد می‌شود هیئت‌مدیره شرکت‌ها در انتخاب اعضای کمیته حسابرسی تنها به رعایت حداقل الزامات قانونی اکتفا نکنند و ترکیبی از استقلال، تخصص مالی، تجربه عملی و توانایی تحلیل مسائل پیچیده گزارشگری را مدنظر قرار دهند. ارزیابی دوره‌ای عملکرد کمیته حسابرسی، افزایش کیفیت دستور جلسات و ایجاد ارتباط منظم و مستقیم میان کمیته و حسابرس مستقل می‌تواند اثربخشی نظارت را افزایش دهد. نهادهای تنظیم‌گر بازار سرمایه نیز می‌توانند معیارهای دقیق‌تری برای ارزیابی اثربخشی واقعی کمیته‌های حسابرسی تدوین کنند و شرکت‌ها را به افشای اطلاعات جامع‌تر درباره ویژگی‌ها و عملکرد این کمیته‌ها ملزم سازند. همچنین، انتخاب حسابرسان برخوردار از منابع تخصصی، تجربه صنعتی و استقلال حرفه‌ای باید به‌عنوان مکمل کمیته حسابرسی مورد توجه قرار گیرد. سرمایه‌گذاران و تحلیلگران نیز می‌توانند کیفیت همزمان کمیته حسابرسی و حسابرسی مستقل را به‌عنوان یکی از شاخص‌های ارزیابی قابلیت اعتماد گزارش‌های مالی و ریسک مدیریت سود در تصمیم‌های سرمایه‌گذاری خود لحاظ کنند.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تشکر و قدردانی

از تمامی کسانی که در طی مراحل این پژوهش به ما یاری رساندند تشکر و قدردانی می‌گردد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

حمایت مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

References

- Abbasian, Z. (2019). Examining the Effect of the Audit Committee and Internal Auditor Performance on Earnings Management. *Management Accounting Journal*.
- Alzoubi, E. S. S. (2018). Audit quality, debt financing, and earnings management: Evidence from Jordan. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 30, 69-84. <https://doi.org/10.1016/j.intaccudtax.2017.12.001>
- Balsam, S., Krishnan, J., & Yang, J. S. (2003). Auditor industry specialization and earnings quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 22(2), 71-97. <https://doi.org/10.2308/aud.2003.22.2.71>
- Bandarian. (2025). The Effect of Audit Committee Characteristics and Effective Corporate Governance on Opportunistic Earnings Management Arising from Classification Shifting of Income Statement Items in the Tehran Stock Exchange. <https://www.magiran.com/paper/2889312>
- Bouaziz, D., Moalla, M., & Jarboui, A. (2025). Does external audit quality moderate the relationship between audit committee effectiveness and earnings management? Evidence from France. *Euromed Journal of Business*. <https://doi.org/10.1108/EMJB-06-2024-0153>
- Davari, M. (2020). The Effect of Audit Committee Members' Financial Expertise on Discretionary Accruals. *Financial Accounting Research*.
- Farzadaghi, M. (2022). Examining the Relationship between Internal Control Weakness and Accrual Quality with the Moderating Role of Independent Auditor Characteristics. *Accounting and Auditing Review*.
- Ghaemi, A. (2019). Examining the Relationship of Audit Committee Size and Expertise with Internal Control Weakness and Earnings Management. *Quarterly Accounting and Auditing Review*.
- Harizavi, M. A., Vaez, S. A., Montazerhojat, A. H., & Ghalambor, M. H. (2025). Financial accounting expertise of the audit committee chair and monitoring effectiveness. *Financial Accounting Research*, 17(1), 129-154. <https://doi.org/10.22108/far.2025.145331.2130>
- Hegazy, M., & Manlik, M. (2015). The effect of audit firm industry specialization on earnings management and audit quality. *Journal of Accounting and Auditing Review*, 22(1), 45-68.
- Jariani. (2024). Investigating the Effect of the Audit Committee on Earnings Management with the Moderating Role of Financial Crisis and Firm Size in Tehran Stock Exchange Companies. <https://civilica.com/doc/2134695/>
- Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305-360. [https://doi.org/10.1016/0304-405X\(76\)90026-X](https://doi.org/10.1016/0304-405X(76)90026-X)
- Jones, J. J. (1991). Earnings management during import relief investigations. *Journal of Accounting Research*, 29(2), 193-228. <https://doi.org/10.2307/2491047>
- Mohammadian, M. (2012). The Role of the Audit Committee in Corporate Governance. *Scientific-Research Quarterly of Accounting*.
- Mostafa, S. N. A., & Ramadan, R. A. (2026). Audit Quality and Timeliness of Financial Reporting: The Moderating Role of Audit Committee Gender Diversity. *Alexandria Journal of Accounting Research*, 10(1), 1-44. <https://doi.org/10.21608/aljalexu.2026.477364>
- Nobakht, M., & Baradaran Hasanzadeh, R. (2017). The Effect of Free Cash Flows on Real and Accrual Earnings Management. *Accounting and Auditing Review*, 24(3). <https://ensani.ir/fa/article/477196>
- Nobakht, M., & Nobakht, Y. (2024). The Moderating Role of Audit Committee Establishment and Auditor Industry Specialization on the Relationship between Free Cash Flow and Accrual Earnings Management. <https://civilica.com/doc/2109518/>
- Rahmaninia, J., Fazeli, N., & Khosravani, A. (2026). A comprehensive disclosure model in Iranian commercial insurance companies centered on international financial reporting standards using a multi-grounded theory approach. *Management Strategies and Engineering Sciences*, 8(1), 1-14. <https://doi.org/10.61838/msesj.509>
- Silva, A., Jorge, S., Rodrigues, L. L., & Proença, C. (2026). The Role of Internal and External Enforcers in Enhancing Financial Reporting Quality. *Journal of Accounting & Organizational Change*, 22(3), 550-578. <https://doi.org/10.1108/JAOC-01-2024-0027>
- Takhtaei, F. (2011). Examining the Role of the Audit Committee in Reducing Information Asymmetry. *Accounting and Auditing Review*.
- Talebi, S. (2020). The Effect of Audit Committee Characteristics on Accrual Quality. *Accounting Research Journal*.
- Wang, J., Chen, J., Yeoh, W., & Chen, J. (2026). Transforming Financial Reporting: A Systematic Literature Review on the Synergistic Role of Artificial Intelligence and Blockchain. *Information*, 17(4), 390. <https://doi.org/10.3390/info17040390>
- Yahaya, O. A. (2026). Audit committee effectiveness, earnings management, and audit quality: Evidence from listed firms in Nigeria. *Journal of Financial Reporting and Research*, 31(3), 1-28.